

‘Verzorgingsstaten maken mensen solidair’

Jan Willem Duyvendak*

De belangrijkste zin in de fraaie oratie van Monique Kremer is, wat mij betreft, ‘Verzorgingsstaten maken mensen solidair’. Solidariteit is dus niet iets wat sommige mensen wel hebben of voelen en anderen niet. Het is de context die maakt of mensen wel of niet solidair handelen. Burgers zijn in verzorgingsstaten solidair met volstrekte onbekenden, vandaar dat we wel spreken van anonieme solidariteit. Voor sommigen (vooral veel economen) is dat een onbegrijpelijk mirakel, maar Kremer weet zich in goed gezelschap van sociologen die hebben laten zien hoe verzorgingsstaten ‘werken’: mensen hoeven zich niet a priori verbonden te weten, noch hoeven ze andere burgers bij voorbaat als gelijkgezinden te herkennen, maar door de werking van de verzorgingsstaat worden burgers medeburgers. Ze blijven weliswaar anonieme anderen, maar ook daarmee kun je je voldoende verbonden weten om zonder veel weerstand grote delen van je salaris af te dragen aan premies en belastingen, in ruil voor zekerheid.

Als deze anonieme anderen echter als vijandige vreemden gaan worden beschouwd, dan ligt de solidariteit mogelijk onder vuur, zo vreest ook Kremer. Onder condities van ‘ongelijke diversiteit’ is het niet meer vanzelfsprekend dat de verzorgingsstaat er voor iedereen is: *welfare chauvinism* is zeer populair in populistische kringen. De eindeloze discussies in Nederland over de ‘culturele ander’ kunnen als effect hebben dat de sociaaleconomische solidariteit gaat tanen.

Het is belangrijk dat Kremer aan de orde stelt dat de verzorgingsstaat over zo veel meer gaat dan alleen sociaaleconomische herverdeling. Juist de verbindende rol van de verzorgingsstaat wordt soms te weinig onderkend. Radicaal links roept maar al te vaak dat we nu moeten ophouden met discussies over culturele kwesties en ons op de Echte Zaken moeten richten (zoals ongelijkheid), terwijl radicaal rechts doet alsof de hele wereld een grote *Kulturkampf* is. Maar Kremer laat fraai zien dat sociaaleconomische en sociaal-culturele kwesties diep verbonden zijn, bijvoorbeeld doordat gedeelde sociale grondrechten helpen in de wederzijdse identificatie tussen burgers.

Maar blijkbaar, zo lijkt Kremer te stellen, is die werking van de verzorgingsstaat niet onbegrensd: soms zijn burgers blijkbaar zo vreemd voor elkaar dat de verzorgingsstaat niet meer verbindt. Het zou interessant zijn om meer te weten over wanneer en waarom deze hapering zich voordoet. In de opbouwfase van de verzorgingsstaat was de Nederlandse samenleving immers ook diep verdeeld en levensbeschouwelijk onverdraagzaam. Waarom was dat toen geen belemmering en de vreemdheid van migranten nu wel? Om vast te kunnen stellen wanneer de vreemdheid te groot wordt om nog effectief door de verzorgingsstaat getransformeerd te worden tot solidaire verbinding, zouden we die *performatieve* werking

* Prof. dr. Jan Willem Duyvendak is hoogleraar algemene sociologie.

beter moeten begrijpen: wat maakt dat de verzorgingsstaat soms wel solidaire burgers produceert, maar soms ook niet meer?

Dat is een urgente vraag, want in de ombouw van een deel van de verzorgingsstaat (de drie decentralisaties) gaat de politiek er blijkbaar al van uit dat anonieme solidariteit op nationaal niveau haar langste tijd heeft gehad. Alles draait in het nieuwe bestel om nabijheid, zelfzorg, eigen kracht en eigen netwerken. Van burgers wordt wel meer gevraagd (want ze moeten taken van professionals overnemen), maar tegelijkertijd ook minder: want ze hoeven alleen maar solidair te zijn met mensen in hun eigen kring. De Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) is een knieval voor het chauvinisme, voor het je primair bekommeren om mensen in je eigen huishouden, je eigen familie of het eigen netwerk.

En dan blijkt al snel dat die solidariteit-in-eigen-kring vooral prettig is voor mensen in sterke sociale verbanden, en dreigen degenen die ziek, zwak of anderszins zielig zijn te verkommeren. Waar in de oude verzorgingsstaat solidariteit van iedereen met iedereen ontstond, is het nu 'het eigen netwerk eerst'. Kremer laat zien dat op lokaal niveau nieuwe vormen van solidariteit dan ook geenszins vanzelfsprekend zijn. Ze zegt het niet met zoveel woorden, maar ik concludeer dat het wachten is op een revival van de nationale verzorgingsstaat.